

DEDINSKÁ FOLKLÓRNA SKUPINA RASLAVIČAN Z RASLAVÍC. VZOROVÝ PŘÍKLAD MEDZIGENERAČNÝCH MOSTOV

STANISLAV BALÁŽ

Abstrakt: *Raslavice ako hornošarišská folklórna lokalita je zaujímavá tým, že v nej žili významné osobnosti spomedzi nositeľov tradičnej kultúry. Jej pestrý tanečný a hudobný folklór je dôsledkom geografickej polohy a z nej vyplývajúcich historických súvislostí. Dlhoročným nositeľom tradičnej kultúry je dedinská folklórna skupina Raslavičan, ktorej prvopočiatky vzniku siahajú do rokov 1920 – 1921. Táto folklórna skupina je jasným dôkazom existencie kontinuity prenosu tradičného folklórneho prejavu medzi príslušníkmi niekoľkých generácií jej členov.*

Kľúčové slová: *Raslavičan. Folklór. Folklórna skupina. Tradície. Generácia.*

Abstract: *The village of Raslvice, as an Upper Šariš folklore locality, is interesting because many eminent personas from the world of traditional cultures carriers lived in the village. A long-standing carrier of traditional culture – traditional folklore, is folk group Raslavičan whose beginning come to 1920 – 1921. Its various dance and musical folklore is a consequence of its geographical location, historical coherences, but mostly generational relations.*

Keywords: *Raslavičan. Folklore. Folk group. Traditions. Generation.*

Úvod

Každá zmysluplná ľudská činnosť má svoje korene, svoj pôvod, svoje zdroje. Folklór k zmysluplnej činnosti bezpochyby patrí. Je hlavným prameňom, z ktorého vznikli národné tradície v umení a vďaka nositeľom týchto tradícií sa folklór stáva nepretržitým procesom inšpirácií v rôznych sférach kultúry. Dedinské folklórne skupiny a súbory sú živými nositeľmi folklórnych tradícií na Slovensku. Folklór tvorivo rozvíjajú, tradujú aj keď dnešné podmienky z pohľadu ekonomických možností sú pre menšie skupiny a súbory najmä na vidieku veľmi nepriaznivé. Len silné väzby k ľudovým tradíciám a nefalšované nadšenie jednotlivcov pre folklórne umenie sú protipólom nepriazne a zárukou pokračovania v tradíciách folklórneho hnutia v regionálnom i celonárodnom meradle.

Spomedzi stoviek súborov a folklórnych skupín na Slovensku sa určite vyníma reprezentant tradičného hornošarišského folklóru – dedinská folklórna skupina Raslavičan z Raslavič. Jej repertoár tvoria tradičné mužské, ženské a párové tance, piesne, inštrumentálne nápevy a folklórne pásma predstavujúce obyčaje na dedine. Prezentáciou lokálnych zvykoslív, štýlovým hudobno-folklórnym a tanečným prejavom upútavajú pozornosť širokej odbornej i laickej verejnosti na mnohých folklórnych podujatiach doma i v zahraničí.

1. Z histórie dedinskej folklórnej skupiny Raslavičan

Prvopočiatky skupiny siahajú do rokov 1920 – 1921, ale svoju činnosť traduje DFSk Rastavičan až od prvého historického vystúpenia v roku 1931 v Prahe. Predtým skupina vystupovala so svojím programom len v rámci potrieb obce, a to až do chvíle pokiaľ do Raslavič neprišiel zberateľ ľudových piesní prof. Karol Plicka. Bolo to v roku 1927 a návšteva sa uskutočnila na odporúčanie Matice slovenskej. Pobyt a výskum prof. Plicku v Raslavičiaciach mal pre folklórnu skupinu veľký význam. Vidiac folklórne bohatstvo a slušnú úroveň skupiny, zorganizoval jej vystúpenie aj mimo obce.

V 30-tych a 40-tych rokoch DFSk predviedla svoje umenie v okolitých mestách: v Bardejovských Kúpeľoch a Bardejove. V roku 1948 už mala DFSk 12 tanečných párov a zúčastnila sa „Sokolského zletu“. Tanečné páry z Raslavič spolu s ďalšími folklórnymi skupinami zo Slovenska viedol do Sokolova prof. Plicka. V 50-tych rokoch sa na podnet štátnych orgánov začala formovať sieť miestnych, okresných, krajských a ústredných kôl LUT – ľudovej umeleckej tvorivosti. Z pohľadu odborníkov folklórneho hnutia sa v tomto období dostatočne nedocenila čistota tradičného folklóru a začal sa viac uprednostňovať štylizovaný folklór. To sa našťastie nedotklo DFSk Rastavičan – snáď len zmenou názvu, keď v roku 1952 bola DFSk na určitý čas premenovaná na Folklórny súbor Čergov pri JRD v Raslavičiaciach. Tento súbor mal ťažkosti najmä v oblasti finančnej, materiálnej, ale tiež aj po stránke umeleckej. Bol zaradený medzi súbory pôsobiace pri závodných kluboch a rôznych inštitúciách, za ktorými nevládal držať krok. A tak približne v 60-tych rokoch sa súbor opäť premenoval na Dedin-

skú folklórnu skupinu Raslavičan a vrátil sa k tradičnej čistej podobe folklóru, ktorý reprezentuje až dodnes.¹

V roku 1956 dochádza k zmene vedúceho DFSk. Vtedajšieho vedúceho Pavla Janoška (1923), vtom čase vedúceho Poštového úradu v Raslaviciach, vystriedal zaniatený nadšenec folklóru Štefan Uderman (1929). Tento milovník folklóru dal DFSk nový dych. Dochádza k rozšíreniu skupiny. Dovtedy len čisto tanečná skupina sa rozširuje o ženskú speváčku zložku. 50-te roky boli pre DFSk veľmi významné. Vtedy sa začala jej nová aktívnejšia činnosť. Skupina sa zúčastňovala okresných, krajských a ústredných kôl súťaží Ľudovej umeleckej tvorivosti. Z množstva hodnotných vystúpení zaznamenala celý rad úspechov a uznání. Folklórna skupina Rastavičan ako jeden z najstarších nositeľov pôvodných folklórnych tradícií bola v 50-tych rokoch predmetom záujmu aj SAV. V roku 1952 uskutočnil SAV rozsiahly výskum tancov v Raslaviciach. V priebehu ďalších rokov sa v Raslaviciach opäť uskutočňovali menšie výskumy ľudových piesní, tancov a ľudovej hudby, a to buď pracovníkmi SAV, ich externými pracovníkmi alebo z VŠMU pracovníkmi osvetových stredísk, ale aj choreografmi významnejších folklórnych umeleckých telies, ako napr. prof. Nosáľom a inými. Roky 60-te a 70-te boli z hľadiska úspešnosti vystúpení, kvantity a celkového záujmu organizátorov folklórnych podujatí i médií veľmi zaujímavé. Pod vedením vedúceho Š. Udermana DFSk Rastavičan prezentovala svoje umenie vo filmoch „Zem spieva“, „Fašiangy na Slovensku“, „Rozkazovačky pred muzikou“, „Medailón Štefana Udermana“, „Šarišské obrázky“, „Slovensko spieva a tancuje“, „Jasličky z Raslavíc.“ O umeleckých kvalitách skupiny svedčí aj jej úspešné účinkovanie v Pražskom rozhlase, viackrát v Brnenskom, Košickom, Bratislavskom, Banskobystrickom a Žilinskom rozhlase. V polovici 80-tych rokov dochádza v kolektíve k problémovej situácii. DFSk opúšťa jej výrazná osobnosť, vedúci Štefan Uderman. Pán Štefan Uderman dal za dlhé roky pôsobenia slovenskému folklóru skutočne veľa. Ako oddaný milovník folklóru a vedúci skupiny dal DFSk Rastavičan punc kvality, dlhodobý úspech a bezpochyby dobré meno vo folklórnom svete. Post vedúceho skupiny preberá člen kolektívu Vincent Dankovič, ktorý asi po roku nakrátko odovzdáva funkciu Františkovi Gabužďovi (1986 – 1987), učiteľovi miestnej ZDŠ. V roku 1987 sa

¹ Kronika DFSk Raslavičan.

vedenia DFSk RASLAVIČAN ujíma Helena Vaňová. Vedúcim tanečnej zložky a choreografom sa stáva Anton Kontura. V roku 1989 vedenie skupiny prevzal Jozef Franek. V roku 1990 sa vedenia skupiny ujíma tanečník, spevák a zanietený folklorista Anton Kontura (1957), ktorý úspešne skupiny vedia až dodnes. Jeho prevzatím zodpovednosti za úroveň kvality a čistoty tradičného folklóru zaznamenal Raslavičan vynikajúce úspechy doma i v zahraničí. Za jeho pôsobenia folklórna skupina získala dvakrát titul LAUREÁT celoštátnej súťažnej prehliadky dedinských folklórnych skupín – Nositelia tradícií, nahrála 2 MG kazety a 3 CD nosiče, nahrávala v Slovenskom rozhlase a televízií a absolvovala množstvo domácich i zahraničných vystúpení, ako boli napr. prezentácie vo Francúzsku, Holandsku, Belgicku, Nemecku, Španielsku, Rakúsku, Taliansku, na Kryme, Ukrajine, v Česku, Poľsku, Maďarsku, Poľsku, Chorvátsku, Lotyšsku, Turecku a v Spojených štátoch amerických.²

V súčasnosti sa 35 až 40-členná folklórna skupina člení do troch zložiek: hudobnej, tanečnej a speváckej. Vedúcim folklórnej skupiny je Anton Kontura, tanečnú zložku vedie Mgr.Monika Balážová, vedúcim a zároveň aj primášom ľudovej hudby je Mgr. Stanislav Baláž, PhD.

2. Generačné determinanty udržiavania a šírenia tradičného folklóru v Raslavičiach

Tradičný spôsob života sa v minulosti rozvíjal iba vďaka všeobecne prijatým normám správania sa, vyznávaným hodnotám a ich akceptovaniu. Prenos kultúrnych informácií prebiehal obvykle plynule – spravidla od staršej generácie k mladšej, a to najmä v rodinnom prostredí, kde predovšetkým platilo pravidlo seniorátu, takže starší mali nadradené postavenie nad mladšími. Modelom pre mladú rodinu bola rodina otca a starého otca. K spoločným informáciám v lokalite patrilo vedomie o sociálnom statuse jednotlivcov, uznávaných autoritách a rebríčku hodnôt. Rodinné a dedinské prostredie zároveň prispievalo podstatným spôsobom k formovaniu záujmov, schopností súvisiacimi s folklórnymi umeleckými prejavmi vyjadrujúcimi estetické cítenie individuálne osobné postoje, názory a vzťah k nim.

² Kronika DFSk Raslavičan.

Aj v sociéte Raslavič sa v čiastočne zmenených funkciách niektoré zvykoslovné prejavy udržiavajú doposiaľ. Duchovná kultúra najmä vo svojej zvykoslovej oblasti najdlhšie odolávala zmenám a pretrvávala v pôvodnom obsahu naďalej. Azda najzachovalejšie sú kresťanské obyčaje, ako napr.: polnočná omša, Božie narodenie, Popolcová streda, Kvetná nedeľa, Zelený štvrtok, Veľký piatok, Biela sobota, Veľkonočná nedeľa i pondelok, Turíce, Sviatok všetkých svätých, Pamiatka zosnulých. Počas Vianoc Raslavičania i v súčasnosti chodievajú po vinšovaní z domu do domu a staršia generácia doposiaľ pozná a nezabúda aj na tie najarchaickejšie vinše. Taktiež aj štedrovečerný stôl sa nezaobíde bez spomínaných tradičných raslavičických jedál a zvykov. Zachoval sa aj zvyk betlehemcov, ktorí prichádzajú s radostnou novinou na Štedrý deň. Počas pôstnej doby celé Raslavice stíchnu, nekoniajú sa žiadne zábavy, svadby a veselice. Veľkonočné sviatky v Raslavičiacich sú taktiež spojené s tradičnými jedlami a ich svätením na Bielu sobotu. Doposiaľ je živá i tradícia oblievania dievčat na Veľkonočný pondelok. Mladuchy na svadbách v súčasnosti nezabúdajú na tradičné *odpitavaňe* (odobierku od rodičov), zachoval sa zvyk snímania venca, družbovský tanec a neodmysliteľnou súčasťou raslavičkej svadby je aj tradičný *redový* tanec.

Postupom času sa zvykoslovné, hudobno-folklórne, či tanečné prejavy menili najmä ich udržiavateľmi a realizátormi. Práve dedinská folklórna skupina Raslavičan zobrala na seba neľahkú úlohu nositeľa folklórnych tradícií. Snaží sa nielen oživiť raslavičké piesne, tance a inštrumentálny prejav, ale zachováva a udržiava ich pre ďalšie generácie. V tejto folklórnej skupine vyrástlo mnoho ľudových umelcov, ktorí viedli nasledujúce mladšie generačné vrstvy k pozitívnemu vnímaniu tradičného umenia, jeho tradovaniu a ochrane, čím v obci dodnes vládne čulý „folklórny duch“. Lokálny piesňový a tanečný repertoár sa v Raslavičiacich traduje už mnoho generácií.

Folklórne skupiny ako nositelia ľudových tradícií sú väčšinou orientované na zachovávanie ľudových tancov, piesní a zvykov v dedinskom prostredí. Na takomto princípe pracuje aj dedinská folklórna skupina Raslavičan. Ide o proces, v ktorom sa folklórne prejavy dostávajú do života na jednej strane z písomného, či zvukového záznamu, no na druhej strane ústnou formou od príslušníkov staršej generácie. Hlavnými činiteľmi tohto procesu sú najčastejšie vedúci folklórnej skupiny, choreograf, autor programového čísla, či vedúci inštrumentálnej, speváckej zložky. Ich pohľad na pieseň, tanečný prejav a zvyko-

slovie vychádza z určitých tradíciou normovaných vzorov, štýlových prvkov predvedenia, ktoré sú lokálne a regionálne vyšpecifikované. Preto ich najskôr treba poznať, študovať, historicky i etnologicky prehodnotiť a na tomto základe zväziť možnosti ďalšieho pôsobenia na potenciálnych interpretov a realizátorov takto nadobudnutého folklórneho materiálu. Za týchto podmienok častokrát vzniká predpoklad, že sa pieseň, tanečný prejav, či zvykoslovie vrátia do prostredia, v ktorom kedysi mali svoje opodstatnené miesto a postavenie, hoci nežili v aktívnom repertoári aj v rozmedzí niekoľkých generácií. Môžeme teda skonštatovať, že tvorivý proces v tradičnej folklórnej hudbe je procesom mnohostranným a folklórne dielo sa v procese kolektívnej tvorby prostredníctvom generačných mostov neustále vyvíja, dotvára a mení.³

3. Hudobná zložka dedinskej folklórnej skupiny Raslavičan ako vzorový príklad medzigeneračných mostov

Samozrejmosťou v sociéte Raslavíc bola nielen ľudová pieseň, mnoho dobrých spevákov a tanečníkov, ale aj inštrumentálna hudba. Folklórna lokalita Raslavice je z etnomuzikologického hľadiska zaujímavá tým, že tu pôsobilo viacero generácií významných huslistov – predníkov, ktorých možno považovať za typických reprezentantov šarišského hudobného dialektu a interpretačného štýlu. Pre rozvoj tradičnej kultúry tejto lokality bolo veľkým pozitívom, že práve v oblasti interpretácie folklórnej hudby sa našli talentovaní muzikanti, ktorí sa zapojili do aktivít súvisiacich s činnosťou DFSk Raslavičan i obyčajných ľudí vážiacich si hodnoty zdedenej tradície a ktorí dokázali originalitu ľudového prejavu udržiavať a ďalej šíriť z generácie na generáciu.

Ľudová hudba, ktorá v Raslaviciach pôsobila už po 2. svetovej vojne, si zachovala interpretačný štýl, ktorého hlavným nositeľom bol talentovaný huslista a predník *Martin Žolták* (1921 – 1982) známy

³ Na ľudovú pieseň a hudbu do určitej miery vplyvajú viaceré okolnosti, ktoré sú spojené s historickým vývojom folklóru a vplyvom kolektívneho tvorivého procesu, teda jedincami. Čo je zlé sa vyhodí, zabudne a čo je dobré, cenné, zachová sa na ďalšie zveladenie. Toto je jedna z hlavných príčin, prečo majú obyčajne staršie piesne vyššiu umeleckú hodnotu ako módné ľudové pesničky. V súčasnosti dochádza k výraznej komercializácii edičnej činnosti v oblasti ľudovej hudby. Na tento fakt poukázal B. Garaj vo svojej práci *Folklór v komerčne najúspešnejších nahrávkach populárnych hudobno-zábavných skupín*. (GARAJ, 1993, s. 135 – 142.)

tiež pod prezývkou „Marcin“. Jeho technické prednosti a variačná invencia je charakteristická svojou ľahkosťou a prostou dokonalosťou. Svojou bezprostrednou hrou na husliach, ako hudobný diletant, udivoval svoje okolie spontánnou a originálnou interpretáciou šarišských ľudových piesní a tancov. Výstižne sa o ňom zmienil aj Ondrej Demo v televíznom programe Slovenskej televízie Klenotnica ľudovej hudby z roku 1991, v ktorej tematika sa týkala predníkov ľudových hudieb na Slovensku: „Dobre som poznal Martina Žoltáka, ktorý bol chýrny a známy široko ďaleko v Šariši.“ V roku 1969 si Dr. Ladislav Leng pre svoju knihu „Variačná technika predníkov zo Šariša“, vybral práve Martina Žoltáka z Raslavič. Ako ďalej uvádza Ladislav Leng: „... on jediný ovládal nielen techniku, ale aj interpretáciu primášov zo Šariša. Martin Žolták melódiu ozdoboval, či už prírazmi, synkopami, triolami, čo dávalo zvláštnu osobitosť šarišskej muzike. Prvý a druhý predník dopĺňa primáša, harmonicky sprevádzajú kontráši, basista, cimbalista, to dáva zvláštnu farbu i výrazovú jedinečnosť práve šarišskému hudobnému dialektu.“⁴ Martin Žolták so svojou kapelou bol aktívnym členom folklórnej skupiny Raslavičan až do konca svojho života. Svojou originálnou a variačne nápaditou interpretáciou je odborníkmi z oblasti etnomuzikológie považovaný za originálny šarišský hudobný klenot.

Od roku 1982 sa do pozície predníka folklórnej skupiny Raslavičan postavil generácie mladší príslušník žoltákovského muzikantského rodu *Štefan Žolták* (1946), ktorý je uznávaným majstrom svojho nástroja a dodnes ešte žijúci reprezentant prednickeho interpretačného štýlu folklórnej lokality Raslavice. Príklad generačných mostov možno argumentovať aj tým, že jeho otec Štefan bol kontrabasista, ktorý dlhé roky taktiež účinkoval v miestnej folklórnej skupine. Mladší brat Jozef je heligonkárom, gitaristom a ovláda aj hru na kontrabase. Štefana Žoltáka k hudbe viedla jeho matka – cimbalistka. Hrať na husliach ho naučila práve ona. S Martinom Žoltákom hrával už od svojich 12 rokov v neskoršom zložení jeho kapely. Štefan Žolták sa hudobne vyvíjal a technicky dozrieval po jeho boku, preto je nesporné, že už ako veľmi mladý sa od Martina Žoltáka učil hrať. Napodobňoval techniku hry, preberal od neho rôzne cifry a figúry, ktoré ako talentovaný hudobník neskôr v interpretácii i využíval. Spočiatku sa snažil kopírovať štýl

⁴ LENG, 1984. s. 110.

Martina Žoltáka, ale časom pochopil jeho variačnú techniku a ornamentiku, ku ktorej pridával aj množstvo vlastných hudobných nápadov. Štefan Žolták bol predníkom ľudovej hudby folklórnej skupiny Raslavičan v rokoch 1982 – 2002. K hudbe viedol aj svojich synov, Štefana (1969) a Jozefa (1977), ktorí ovládajú hru na viacerých hudobných nástrojoch. Najmladšími nádejnými pokračovateľmi rodinnej hudobnej tradície sú aj jeho traja vnukovia Jozef, Štefan a Marek, ktorí sa venujú hre na husle, konrabas, akordeón či cimbal a svoj vrodenný talent rozvíjajú aj na Strednej umeleckej škole v Košiciach.

Cieľom súčasnej ľudovej hudby s primášom Stanislavom Balážom je pokračovať v udržiavaní tradičného interpretačného štýlu a odovzdávať ďalším generáciám hudobný prejav, ktorý je typický pre folklórnu lokalitu Raslavice. Pri interpretácii raslavických tancov a piesní sa predovšetkým snažia poukázať na špecifiká originálneho interpretačného štýlu tejto lokality prameniaceho z hudobného odkazu predošlých generácií.

Záver

V súvislosti s problematikou generačných mostov vo folklórnych skupinách teda môžeme v závere skonštatovať, že pokiaľ existuje kontinuita prenosu tradičného folklórneho prejavu, to znamená, že v skupine spoluúčinkuje niekoľko vekových kategórií, pričom mladšie generácie vedome preberajú prejav starších nositeľov tradícií, je zaručená aj kvalita tanečného a hudobného prejavu. Ubúdanie nositeľov a vedomá izolácia mladých od starších sa častokrát odráža v prednese hudobného folklóru alebo jeho interpretovaní bez zaužívaných výrazových prostriedkov alebo v zámernom, či nevedomom porušovaní pravidiel štýlovej interpretácie.

DFSk Raslavičan z Raslavíc patrí medzi folklórne kolektívy s viac ako 80-ročnou tradíciou. V tejto skupine aj v súčasnosti pracujú vedľa seba minimálne 2 generácie, ktoré si navzájom odovzdávajú bohatstvo tradičnej kultúry obce, pričom prenos kultúrnych informácií prebieha obvykle plynule – spravidla od staršej generácie k mladšej. Nie je zvláštnosťou, že členmi Raslavičanu sú aj celé rodiny, ktoré s láskou a rešpektom zveľaďujú kultúrne dedičstvo svojich otcov a matiek.

Zoznam bibliografických odkazov

GARAJ, Bernard: Folklór v komerčne najúspešnejších nahrávkach populárnych hudobno-zábavných skupín. In DUŽEK, (eds.). *Etnomusicologicum I/1*. Bratislava: ÚHV SAV – ASCO Art and Science, 1993, s. 135 – 142.

Kronika DFSk Raslavičan

LENG, Ladislav: Variačná technika predníkov v oblasti západného, stredného a východného Slovenska. Bratislava: Osvetový ústav, 1984. 210 s.

✉ **Mgr. Stanislav Baláž, PhD.**
Inštitút hudobného a výtvarného umenia
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
Ul. 17. novembra 1, 080 01 PREŠOV
Slovenská republika
E-mail: opytajsabalaza@gmail.com